

Ş.S.Məmmədova
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
shehlabirqizi@gmail.com

İNNOVASİYALAR VƏ TƏHSİLİN KEYFİYYƏTİ: MÜQAYİSƏLİ TƏHLİL

Xülasə

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi uzunmüddətli və davamlı səy tələb edir, lakin təhsilə sərmayə qoymaqla, əlçatanlıqdakı qeyri-bərabərliyi aradan qaldırmaqla, innovasiyalara təşviq etməklə və ömürboyu təhsil mədəniyyətini inkişaf etdirməklə bütün təhsilənləri keyfiyyətli təhsil ilə təmin edə bilər. Dünya təhsil sistemini təhlil etdikdə Azərbaycanda da ciddi islahatların aparıldığı müəşahidə olunur.

ИННОВАЦИИ И КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ

Резюме

Повышение качества образования требует долгосрочных и последовательных усилий, но путем инвестирования в образование, устранения неравенства в доступе, поощрения инноваций и формирования культуры обучения на протяжении всей жизни можно обеспечить качественное образование всем учащимся. Анализируя мировую систему образования, можно отметить, что в Азербайджане были проведены серьезные реформы.

INNOVATIONS AND QUALITY OF EDUCATION: A COMPARATIVE ANALYSIS

Summary

Improving the quality of education requires a long-term and sustained effort, but by investing in education, eliminating disparities in access, encouraging innovation, and fostering a culture of lifelong learning, quality education can be provided to all learners. Analyzing the world education system, it is observed that serious reforms have been carried out in Azerbaijan.

Açar sözlər: innovasiya, təhsil, keyfiyyət, büdcə, bərabərlik, əlçatanlıq, rəqəmsallıq

Ключевые слова: инновации, образование, качество, бюджет, равенство, доступность, цифровизация

Key words: innovation, education, quality, budget, equality, accessibility, digitality

İnnovasiya və təhsilin keyfiyyəti bir-biri ilə sıx əlaqəli anlayışlardır. İnnovasiya təhsilin çatdırılma üsulunu təkmilləşdirər biləcək yeni ideyaların,

metodların və ya texnologiyaların tətbiqinə, təhsilin keyfiyyəti isə verilən təhsilin təhsilalanların ehtiyaclarına cavab vermə dərəcəsinə, həmçinin onları əmək bazarındakı gələcək rollarına hazırlaması ilə müəyyən olunur.

İnnovasiyalar təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə bir neçə yolla kömək edə bilər. Məsələn, yeni texnologiyaların istifadəsi öyrənmə təcrübəsini daha interaktiv və cəlbedici etməklə, eləcə də tələbələrə əməkdaşlıq etmək və məlumat paylaşmaq üçün yeni üsullar təqdim etməklə onu gücləndirə bilər. Bundan əlavə, innovativ tədris metodları öyrənmə təcrübəsini fərdiləşdirməyə və tələbələrin fərdi ehtiyac və maraqlarına cavab verməyə kömək edə bilər ki, bu da daha yaxşı təlim nəticələrinə səbəb ola bilər.

Qeyd etmək lazımdır ki, təhsilin keyfiyyətini təmin etmək üçün təkə innovasiya kifayət deyil. Keyfiyyətli təhsil həm də effektiv pedaqogika, müvafiq kurikulum və qiymətləndirmə, yaxşı hazırlanmış müəllimlər və dəstəkləyici təlim mühiti tələb edir. Bundan əlavə, yeniliklərin təhsil alanların öyrənməsinə təsirini müəyyən etmək üçün nəticələrin qiymətləndirilməsini təmin etmək çox vacibdir.

Beləliklə, innovasiya təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsində mühüm rol oynaya bilər, lakin bu, şagirdlərin təlim nəticələrinə əhəmiyyətli təsir göstərməsi üçün düşünülmüş və sübuta əsaslanan şəkildə həyata keçirilməlidir.

Təhsildə innovasiya müxtəlif statistik göstəricilərdən istifadə etməklə ölçülə bilər, o cümlədən:

- Patentlərin sayı: Təhsildə innovasiyanı ölçməyin bir yolu yeni təhsil texnologiyaları və ya tədris metodları üçün verilən patentlərin sayı;

- Təhsil texnologiyaları üzrə startapların maliyyələşdirilməsi: Təhsildə innovasiyaları ölçməyin başqa bir yolu təhsil texnologiyası startaplarına yönəldilən maliyyənin həcminə baxmaqdır. Bu, təhsil üçün innovativ həllərə marağın və investisiyanın səviyyəsinin göstəricisi ola bilər;

- Rəqəmsal texnologiyaların alınması: Təhsil müəssisələrinin rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi sürəti təhsildə innovasiyaların miqyası barədə fikir söyləməyə imkan verir. Bura onlayn öyrənmə platformalarından, virtual sinif otaqlarından və təhsil proqramlarından istifadə daxil ola bilər;

- Təhsilalanların nəticələri: Təhsildə innovasiyalar onun təhsilalanların nəticələrinə təsirinə baxmaqla ölçülə bilər. Məsələn, yeni tədris metodları və ya texnologiyaları daha yüksək test ballarına, daha çox məşğuliyyətə və ya daha yaxşı saxlama nisbətlərinə gətirib çıxarırsa, bu, təhsildə yeniliyin sübutu kimi qəbul edilə bilər.

- Müəllim hazırlığı və peşəkar inkişafı: Müəllimlərin innovativ tədris metodları və texnologiyalarından istifadə etmək üçün nə dərəcədə təlim keçmələri və onlara dəstək olmaları da təhsildə innovasiyaların səviyyəsi haqqında təsəvvür yaradır.

Texnologiya, yeni tədris metodları və digər innovativ yanaşmaları öz təhsil sistemlərinə daxil etməklə innovativ təhsilə nail olmuş ölkələr:

✓ Finlandiya: Finlandiya dünyanın ən innovativ təhsil sistemlərindən birinə sahib olması ilə tanınır. O, yaradıcılıq və tənqidi düşüncəni vurğulayır və fərdiləşdirilmiş öyrənmə və əməkdaşlığa diqqət yetirir. Finlandiyada müəllimlər yüksək hazırlıqlıdır və sinifdə əhəmiyyətli muxtariyyətə malikdirlər. Finlandiyanın təhsil sistemi həm də aşağı stress mühiti və oyun əsaslı öyrənməyə vurğu ilə tanınır.

✓ Sinqapur: Sinqapur təhsil texnologiyalarına böyük sərmayə qoyub və dünyada internet və kompüterdən istifadənin ən yüksək göstəricilərindən birinə malikdir. Ölkənin təhsil sistemi STEM fənlərini (elm, texnologiya, mühəndislik və riyaziyyat) vurğulayır, problem həll etmə və tənqidi düşünmə bacarıqlarının inkişafına diqqət yetirir. Sinqapur, həmçinin, qarışıq öyrənmə və oyunlaşdırma kimi müxtəlif innovativ tədris metodlarından istifadə edir.

✓ Kanada: Kanada müxtəlifliyi və bərabərliyi qiymətləndirən inklüziv təhsil sistemi ilə tanınır. Ölkənin təhsil sistemi birgə öyrənməyə önəm verir və o, texnologiyanın sinifə daxil edilməsi ilə tanınır. Kanada müəllimləri yüksək hazırlıqlıdır və sinifdə əhəmiyyətli muxtariyyətə malikdirlər.

✓ Cənubi Koreya: Cənubi Koreya dünyada təhsil səviyyəsinin ən yüksək göstəricilərindən birinə malikdir və buna əzbər öyrənməyə və yüksək rəqabətli təhsil sistemə diqqət yetirməklə nail olub. Bununla belə, ölkə təhsil sistemini daha cəlbəedici və effektiv etmək üçün qarışıq öyrənmə və oyunlaşdırma kimi daha innovativ yanaşmalara da sərmayə qoyur.

✓ Estoniya: Estoniya təhsil texnologiyaları sahəsində lider kimi tanınır və təhsil sistemində bir sıra innovativ həllər tətbiq etmişdir. Məsələn, tələbələrə rəqəmsal dərsliklərə və digər resurslara çıxış imkanı verən hərtərəfli elektron tədris sistemə malikdir. Estoniya, həmçinin, təhsil sistemində kreativlik və sahibkarlığı vurğulayır və rəqəmsal bacarıqların inkişafına böyük diqqət yetirir.

Azərbaycan Avrasiyanın Cənubi Qafqaz regionunda yerləşən ölkəsidir və onun təhsil sistemi, əsasən sovet modelinə əsaslanır. Lakin son illərdə hökumət təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi və innovasiyaların təşviqi üçün səylər göstərmişdir. Məsələn, 2016-cı ildə Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi məqsədi daşıyan 2016-2020-ci illər üçün “Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” qəbul edilib.

Bu proqramda diqqət mərkəzində olan əsas sahələrdən biri rəqəmsal təhsilin inkişafıdır. Azərbaycan texnoloji infrastruktura əhəmiyyətli investisiyalar yatırır və elektron kitablar, multimedia məzmunu və onlayn kurslar daxil olmaqla bir sıra rəqəmsal öyrənmə resurslarını təqdim edib. Ölkə, həmçinin tələbələr və müəllimlər üçün bir sıra rəqəmsal resurslara çıxışı təmin edən milli e-tədris platforması hazırlayıb.

Rəqəmsal təhsillə yanaşı, Azərbaycan tədris metodlarında və kurikulumun hazırlanmasında innovasiyaları təşviq etmək üçün də səylər göstərmişdir. Məsələn, ölkədə layihə əsaslı təlim kimi yeni tədris metodları tətbiq edilib, 4C bacarıqları (Critical thinking, Creativity, Collaboration, Communication) və problem həll etmə bacarıqlarını vurğulayan yeni kurikulumlar hazırlanıb.

Dünya Bankının məlumatına görə, Azərbaycanın təhsil sistemi son illərdə əhəmiyyətli irəliləyişlər əldə edib, ölkədə ibtidai, orta və ali təhsildə ümumi qəbul əmsalı (GER) 2000-ci ildəki 90,8%-dən 2018-ci ildə 107,6%-ə yüksəlib (yaşından asılı olmayaraq müəyyən bir təhsil səviyyəsində təhsil alan tələbələrin ümumi sayını müvafiq yaş qrupunda əhalinin faiz nisbəti ilə ölçən göstərici). (4)

Bu tərəqqiyə baxmayaraq, Azərbaycan hələ də təhsilin keyfiyyəti baxımından problemlərlə üzləşir. Beynəlxalq Şagird Nəaliyyətləri Qiymətləndirmə Proqramı (PISA) kimi beynəlxalq qiymətləndirmələrdə ölkənin göstəriciləri regionun digər ölkələri ilə müqayisədə nisbətən aşağı olmuşdur. Məsələn, 2018-ci ildə ən son PISA qiymətləndirməsində Azərbaycanın oxu, riyaziyyat və elm üzrə orta balı İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatına (OECD) daxil olan ölkələr üzrə orta göstəricidən aşağı olub. (5)

Qeyd etmək lazımdır ki, təhsil sistemləri arasında müqayisələr mürəkkəb ola bilər və müxtəlif amillərdən, məsələn, tələbələrin yaş həddi, tədris proqramı və istifadə olunan qiymətləndirmə metodlarından asılı ola bilər. Ona görə də Azərbaycanın təhsil səviyyəsi ilə digər ölkələrin təhsil səviyyəsi arasında birbaşa müqayisə aparmaq çətin ola bilər

YUNESKO-nun Statistika İnstitutunun məlumatına görə, 2020-ci ildə Azərbaycanda savadlılıq səviyyəsi həm kişilər, həm də qadınlar üçün 99,8% təşkil edib ki, bu da Mərkəzi və Qərbi Asiya üzrə regional orta göstəricidən (80,8%) yüksəkdir. Bununla belə, Azərbaycanda ali təhsildə ümumi qəbul əmsalı (GER) 2020-ci ildə 27,2% təşkil edib ki, bu da regional orta (29,6%) və qlobal orta göstəricidən (38,2%) aşağıdır. Bu faizin aşağı olma səbəblərdən biri də Ermənistan-Azərbaycan Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin mənfi təsirləridir. (3)

Qeyd edək ki, bu statistik məlumatlar yalnız Azərbaycan təhsilinin ümumi icmalını təqdim edir və təhsilin keyfiyyətini və ya sektorda innovasiya səviyyəsini mütləq əks etdirmir. Bundan əlavə, nəzərə almaq vacibdir ki, COVID-19 pandemiyasının dünya üzrə təhsil sistemlərinə əhəmiyyətli təsiri olub və bu təsirin tam həcmi başa düşülməsi bir qədər vaxt apara bilər.

Birləşmiş Millətlər Təşkilatının Təhsil, Elm və Mədəniyyət Təşkilatının (YUNESKO) 2021-ci il üzrə Qlobal Təhsil Hesabatına əsasən, Azərbaycan son

illər təhsilə çıxış imkanlarının genişləndirilməsində mühüm irəliləyiş əldə edib. Hesabatda qeyd olunur ki, ölkə 2019-cu ildə ibtidai təhsil üzrə xalis qəbul nisbəti 98,4% olmaqla, demək olar ki, universal ibtidai təhsilə nail olub. (3)

Bununla belə, hesabatda o da qeyd olunur ki, Azərbaycanda keyfiyyətli təhsilin təmin edilməsində ciddi problemlər var. Məsələn, ölkədə orta təhsil üzrə təhsildən kənar qalma nisbəti nisbətən yüksəkdir və coğrafi yer, sosial-iqtisadi vəziyyət və gender əsasında təhsilə çıxış imkanlarında bərabərsizliklər mövcuddur.

Beynəlxalq müqayisələr baxımından, 2018-ci ildə Beynəlxalq Tələbələrin Qiymətləndirilməsi Proqramının (PISA) son məlumatları Azərbaycanı oxuma üzrə 77 iştirakçı ölkə arasında 56-cı, riyaziyyat üzrə 53-cü, elm üzrə 50-ci yerdə qərarlaşdırıb (2). Bu reytinglər Azərbaycanda təhsilin nəticələri baxımından hələ də təkmilləşmək üçün imkanların olduğunu göstərsə də, ölkənin son illərdə irəliləyiş əldə etdiyini və təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi və təhsilə çıxış imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində göstərdiyi səylərə görə tanındığını qeyd etmək lazımdır.

Azərbaycan Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına görə, son illər ölkədə təhsilə əlçatanlığın genişləndirilməsi sahəsində mühüm irəliləyişlər əldə olunub. Məsələn, ibtidai təhsil üzrə qəbul səviyyəsi 2019-cu ildə 98,4%, ali təhsil üzrə ümumi qəbul göstəricisi 2020-ci ildə 41,6% təşkil edib. (1)

Ölkəmizdə təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi, tədris və təlimdə innovasiyaların təşviqi üçün uğurlu səylər göstərilmişdir. 2016-cı ildə hökumət tərəfindən təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi məqsədi daşıyan 2016-2020-ci illər üçün “Təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” qəbul edilib. Bu proqrama rəqəmsal təhsil, layihə əsaslı öyrənmə, tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını təşviq etmək üçün təşəbbüslər daxildir. (2)

Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi müxtəlif maraqlı tərəflərin, o cümlədən siyasətçilərin, təhsil işçilərinin, valideynlərin və tələbələrin səylərini tələb edən mürəkkəb və çoxşaxəli prosesdir. Azərbaycanda təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi üçün bəzi mümkün təkliflər bunlardır:

- Müəllim hazırlığına və inkişafına sərmayə qoymaq: Müəllimlər üçün peşəkar inkişaf imkanlarının təmin edilməsi onlara ən son tədqiqat və tədris metodlarından xəbərdar olmağa və onların sınıfdə effektivliyini artırmağa kömək edə bilər.

- Təhsil resurslarına çıxışı yaxşılaşdırmaq: Bütün tələbələrin keyfiyyətli dərsliklərə, təlim materiallarına və texnologiyaya çıxışının təmin edilməsi oyun sahəsini bərabərləşdirməyə və təhsil nəticələrini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər.

- Təhsilə çıxışda bərabərsizlikləri aradan qaldırmaq: Təcrübəsiz icmalardan və ya kənd yerlərindən olan tələbələrə ünvanlı dəstəyin göstərilməsi təhsilə çıxışda bərabərsizlikləri azaltmağa və ümumi təhsil nəticələrini yaxşılaşdırmağa kömək edə bilər.

- Tədris və öyrənmədə yeniliyi təşviq etmək: Layihə əsaslı öyrənmə kimi yeni tədris metodları və yanaşmalarının tədqiqi tələbələri cəlb etməyə və tənqidi düşünmə və problem həll etmə bacarıqlarını inkişaf etdirməyə kömək edir.

- Təhsilin maliyyələşdirilməsini artırmaq: Təhsil üçün adekvat maliyyənin təmin edilməsi məktəblərin bütün təhsilalanlara keyfiyyətli təhsil vermək üçün lazım olan resurslara malik olmasını təmin edilməsidir.

- Təhsil siyasəti və proqramlarının monitorinqi və qiymətləndirilməsi: Təhsil siyasəti və proqramlarının müntəzəm monitorinqi və qiymətləndirilməsi təkmilləşdirmə sahələrini müəyyən etməyə və resurslardan səmərəli istifadə olunmasını təmin etməyə kömək edə bilər.

- Ömürboyu öyrənmə mədəniyyətini inkişaf etdirmək: Ömürboyu öyrənmə mədəniyyətinin təşviq edilməsi öyrənməyə məhəbbəti təşviq etməyə və fərdlərin həyatları boyu yeni bacarıq və biliklər əldə etməyə davam etmələrini təmin etməyə kömək edə bilər.

Bəs digər ölkələr innovativ təhsilə necə nail olublar?

Finlandiya ədalətliyyə, müəllim müstəqilliyinə və fərdiləşdirilmiş öyrənməyə üstünlük verən bir sıra siyasət və təcrübələr vasitəsilə innovativ təhsilə nail olmuşdur. Finlandiyanın təhsil innovasiyasında uğur qazanmasına töhfə verən əsas amillərdən bəziləri bunlardır:

- Bərabərliyə diqqət: Finlandiyanın mənşəyindən və sosial-iqtisadi statusundan asılı olmayaraq bütün tələbələr üçün bərabər təhsil imkanları təmin etmək öhdəliyi var. Buraya bütün tələbələr üçün pulsuz təhsil vermək və məktəblərin ölkənin hər yerində yerləşməsini təmin etmək daxildir.

- Müəllimin muxtariyyəti: Fin müəllimləri öz kurikulumlarını və tədris metodlarını inkişaf etdirmək azadlığı ilə sinifdə böyük bir muxtariyyətə malikdirlər. Bu, onlara öz yanaşmalarını fərdi tələbələrin ehtiyaclarına uyğunlaşdırmağa və innovativ tədris üsulları ilə təcrübə aparmağa imkan verir.

- Fərdiləşdirilmiş təlim: Finlandiya məktəbləri ehtiyacı olan tələbələrə fərdi dəstək göstərməklə fərdiləşdirilmiş öyrənməni vurğulayır. Bura xüsusi ehtiyacları olan tələbələr üçün əlavə resursların və dəstəyin təmin edilməsi və tələbələrin öz sürətlərində işləməsinə imkan verilməsi daxildir.

- İnteqrasiya edilmiş texnologiya: Fin məktəbləri texnologiyanı öz sinif otaqlarına əhəmiyyətli tədris üsullarını əvəz etmək əvəzinə, öyrənməyi dəstəkləyən şəkildə inteqrasiya ediblər. Buraya kompüterlərə və rəqəmsal resurslara çıxışın

təmin edilməsi, eləcə də birgə öyrənmə və ünsiyyəti dəstəkləmək üçün texnologiyadan istifadə daxildir.

• Müəllim hazırlığı: Finlandiya müəllimlər üçün yüksək keyfiyyətli peşəkar inkişaf imkanlarının təmin edilməsinə diqqət yetirməklə, müəllim hazırlığına böyük diqqət yetirir. Bu, müəllimlərə ən son tədqiqat və tədris metodlarından xəbərdar olmağa, öz bacarıqlarını davamlı olaraq təkmilləşdirməyə imkan verir.

Bütövlükdə, Finlandiyanın təhsilə innovativ yanaşması ədalətliyə, müəllim müstəqilliyinə və fərdiləşdirilmiş öyrənməyə diqqət yetirməsi ilə səciyyəlidir. Bu amillər həm effektiv, həm də ayrı-ayrı tələbələrin ehtiyaclarına cavab verən bir sistemin yaradılmasına kömək etmişdir.

Azərbaycan və Finlandiya təhsil sistemləri arasında bir neçə fərqlilik var. Finlandiya təhsil sistemi beynəlxalq sıralamalarda ən yaxşı nəticələri göstərən sistemlərdən biri kimi tanınır. Bu müstəqil düşünən, yaradıcılığa üstünlük verən, tərbiyəvi təcrübələrə dayanan və bəşəri dəyərlərə sədaqətli olan bir təhsil sistemi ilə idarə olunur.

Azərbaycan təhsil sistemi Finlandiya ilə müqayisədə geridə qalır, çünki:

Sosial problemlər: Azərbaycanda sosial məsələlər və maddi problemlər təhsilin keyfiyyətini məhdudlaşdırır.

Ayrılan büdcə: Azərbaycanda təhsil üçün ayrılan büdcə Finlandiya ilə müqayisədə daha azdır.

Təhsilin məzmunu: Azərbaycanda təhsilin məzmunu Finlandiya ilə müqayisədə daha köhnədir və təhsil müəssisələrinin təlim üsulları daha az müasir və inkişaf etmişdir.

İş təcrübəsi və şirkətlərlə əməkdaşlıq: Finlandiya təhsil sistemi, iş təcrübəsi və şirkətlərlə əməkdaşlıq kimi müxtəlif fəaliyyətlərə böyük diqqət ayırır, bu isə tələbələrin iş təcrübəsi və praktiki ilə daha çox tanış olmasına kömək edir.

Bu fərqliliklərə baxmayaraq, ölkəmizdə son illərdə təhsil sistemindəki ciddi islahatlar aparıldığından, təhsilin keyfiyyəti və məhsuldarlığı daha da artmışdır.

Ədəbiyyat

1. *Asəf Zamanov, Hikmət Əlizadə, Səbinə Rüstəмова, Səbinə Əlizadə, Distant Təhsilin Pedaqogikası.*
2. <https://www.stat.gov.az/source/education/>
3. <https://edu.gov.az/az/tedqiqatlar>
4. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=4353309
5. <https://uis.unesco.org/>
6. <https://data.worldbank.org/>